

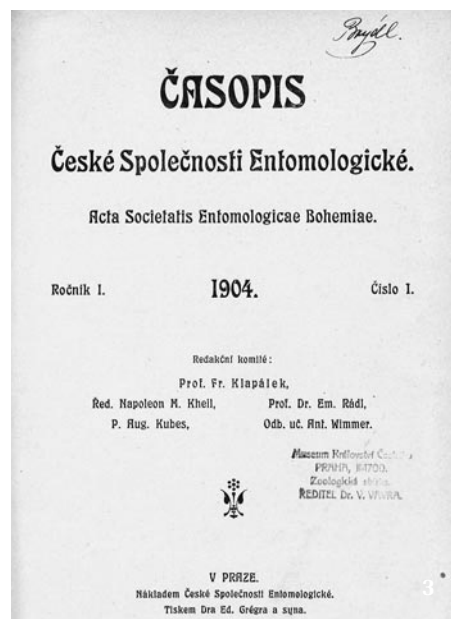
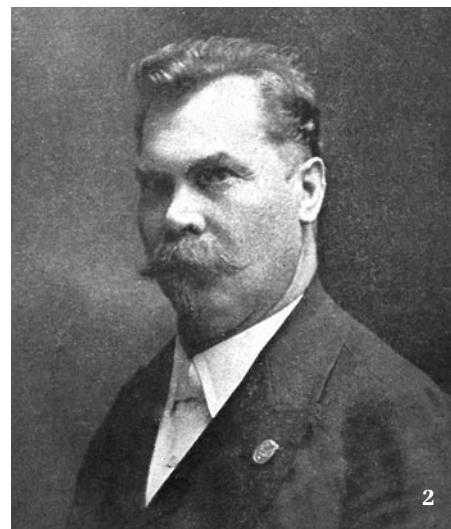
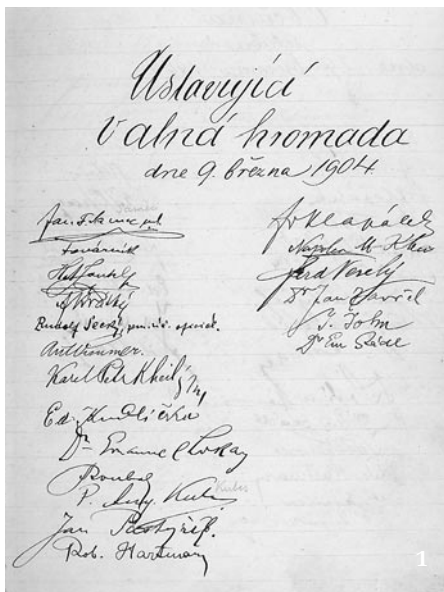
Sto dvacet let České společnosti entomologické I.

Dne 9. března 1904 se sešla ustavující valná hromada v zasedací síni Zemědělské rady pro Království české, aby dala vzniknout uskupení českých entomologů, které přes všechny překážky přetrvalo až do dnešních dnů (obr. 1). Tímto datem se začíná psát historie České společnosti entomologické (ČSE), jedné z nejstarších přírodovědných společností u nás (viz také Živa 2004, 3: XXXI–XXXII; 2014, 5: CV–CVI).

Sešlo se tehdy 55 českých entomologů, kteří schválili vznik nové společnosti a zvolili první výbor ČSE. Složení výboru bylo velice pestré stran společenských vrstev i povolání jeho členů. Předsedou se stal středoškolský profesor gymnázia v Karlíně František Klapálek (obr. 2), místopředsedou ředitel soukromé obchodní školy Napoleon M. Kheil, zapisovateli byli zvoleni filozof prof. Emanuel Rádl a školní inspektor Antonín Vimmer, císařská rada Ferdinand Veselý se stal pokladníkem, malíř Hynek A. Joukl knihovníkem a hospodský Jan Černý vykonával funkci kustoda. Je nutné ještě zmínit, že všemu předcházela přípravná schůze konaná 17. ledna 1904, na které byly vytvořeny stanovy budoucí Společnosti, a následně 20. února 1904 schváleny císařsko-královským místodržitelstvím v Praze. Iniciátorem obou těchto schůzí byl F. Klapálek, první předseda ČSE (Živa 2020, 6: CLI).

F. Klapálek se narodil v r. 1863 v Luži u Skutče a zemřel náhle a předčasně v únoru 1919 v Praze. Profesionálně pracoval jako asistent zoologického oddělení Národního muzea a od r. 1882 působil jako středoškolský profesor v Litomyšli, Třeboni a Praze. Byl ve své době světově známým odborníkem na chrostíky (Trichoptera), pošvatky (Plecoptera) a síťokřídle (Neuroptera), ale zabýval se též brouky (Coleoptera). O jeho organizačních schopnostech vypovídá i fakt, že inicioval založení Českého svazu úřednických spolků, který sdružoval 75 organizací s 41 tisíci úředníky a učiteli, a ještě několika dalších institucí.

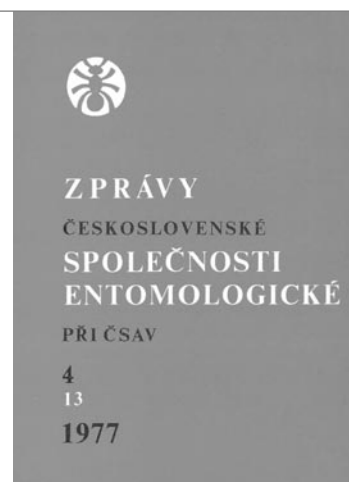
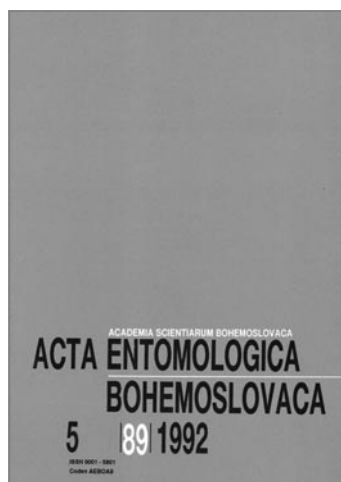
Na ustavující valné hromadě byla také vytvořena redakční rada Časopisu České společnosti entomologické (Acta Societatis

Entomologicae Bohemiae, obr. 3) ve složení F. Klapálek, N. M. Kheil, páter Augustín Kubes, E. Rádl a A. Vimmer. Redakční rada ihned začala vykonávat svou činnost a vydávat časopis s převahou česky psaných článků, který byl i přesto již po 10 letech vyměňován s více než 100 partnery, mezi něž patřily přední světové přírodovědné instituce a knihovny. Roční přírůstek knihovny společně s dary tehdy činil zhruba 500 svazků, byla v té době uložena v několika skříních v kavárně Orient, posléze v Akademické kavárně ve Vodíčkově ulici v Praze.

Po skromných počátcích v době Rakouska-Uherska (v r. 1918 měla ČSE 144 členů) přichází „zlaté období“ nyní již Československé společnosti entomologické. Za první republiky sledujeme rozmach přírodovědných oborů, vznikají nové vysoké školy a vědecké instituce a relativně dobrá

je i ekonomická situace Společnosti, a to díky dotacím Ministerstva zemědělství a školství a rovněž štědrým darům mecenášů. ČSE zažívá významný růst a z Prahy postupně její činnost expanduje do dalších částí republiky. V r. 1921 je založen Odbor pro Moravu a Slezsko, v jehož čele stanul významný brněnský koleopterolog Antonín Fleischer (obr. 5). Knihovna ČSE je v letech 1920–41 uložena v budově Zoologického ústavu Univerzity Karlovy v ulici Ke Karlovu 3. Po smrti F. Klapálka vede ČSE jako předseda krátce Emanuel Lokay

1 Zázpis z valného shromáždění 9. března 1904, na kterém byla ustanovena Česká společnost entomologická (ČSE).
2 František Klapálek byl prvním předsedou ČSE. Funkci však nevykonával příliš dlouho (1904–19) – zemřel náhle a v nízkém věku.

3 a 4 Časopisy svázané s ČSE.

Časopis České společnosti entomologické (*Acta Societatis Entomologicae Bohemiae*, obr. 3) vycházel pod hlavičkou ČSE od r. 1904. Pod názvem *Acta Entomologica Bohemoslovaca* byl vydáván od r. 1965 do r. 1992. Paralelní druhý časopis Společnosti – *Zprávy ČSE* – vycházel od r. 1965 a zaměřoval se především na publikace členů. *Acta Entomologica Bohemoslovaca* se v r. 1993 transformovala na mezinárodní časopis *European Journal of Entomology*, čímž se ztratila jeho vazba na ČSE. Ze *Zpráv ČSE* se v r. 1993 stal plnohodnotný časopis *Klapalekiana*, který vychází dodnes (4). Stejně jako *Zprávy ČSE* cílí zejména na členskou základnu Společnosti, ale část autorů je zahraničních a také témata publikovaných prací nejsou ohraničena pouze českou kotlinou.

5 Antonín Fleischer (1850–1934) byl povoláním lékař a stal se významným moravským entomologem specializujícím se na brouky (Coleoptera). Z archivu ČSE, pokud není uvedeno jinak

6 Jan Obenberger (1892–1964) – bezpochyby jeden z našich nejvýznamnějších entomologů vůbec. Vědecky se zabýval hlavně brouky, specializoval se zejména na krasce (Buprestidae). Vybudoval entomologické oddělení Národního muzea a jeho populárně-vědecké knihy a články ovlivnily několik generací (nejen) českých entomologů. Z archivu entomologického oddělení Národního muzea

(1919–20) a posléze na dlouhou dobu jeden ze zakladatelů české dipterologie, již zmíněný A. Vimmer (1921–41), který se stal i hlavním redaktorem Časopisu ČSE. S redakční prací mu pomáhali František Rambousek (předčasně zesnulý r. 1931) a od r. 1934 potom koleopterolog Jan Obenberger (obr. 6), nejvýznamnější osobnost české entomologie v několika desetiletích před druhou světovou válkou a po ní.

Právě J. Obenberger nazval období druhé světové války jako „přežívání“ Společnosti. Tři členové ČSE byli popraveni během heydrichiády, dalších 14 končí v koncentračních táborech. Předsedou byl zvolen František Štěrba (1941–49). Po uzavření vysokých škol se stala knihovna ČSE až do r. 1947 nepřístupnou. Časopis ČSE přesto vycházel se staronovým „rakouským“ názvem, a tak jeho vydávání nebylo nikdy přerušeno. Expedice byla potají umístěna v zoologickém oddělení Národního muzea vedeném J. Obenbergerem, který se ujal i funkce redaktora. Zajímavým paradoxem je, že právě v nejtěžším období okupace došlo k enormnímu nárůstu počtu členů ČSE (381 členů v r. 1939, 480 v r. 1943 a 585 v r. 1945). Je třeba si uvědomit, že členství v odborné společnosti bylo jednou z mála možností, jak se v této nelehké době beztrestně přihlásit k něčemu českému. Po válce přichází rychlá obnova činnosti.

Od r. 1947 sídlí sekretariát a knihovna ČSE v budově Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy ve Viničné 7 a je tomu tak až do dnešních dnů. Společnost se rozvíjela a výrazně se zvýšil i počet jejích členů. V r. 1954 dosahuje knihovna maximálního počtu 420 výměnných partnerů. V r. 1956 přišla významná změna – spojení s Československou akademií věd (ČSAV). Znovu se změnil název – Československá společnost entomologická při ČSAV. Spojení s Akademií věd přineslo stabilitu a finanční zajištění, nicméně ruku v ruce s tím přišla relativní ztráta samostatnosti. V r. 1959 se oddělila Slovenská entomologická společnost a počet členů klesl téměř na polovinu (z 956 na 490). Přesto ČSE zažívala období významného rozvoje. Podílela se na organizaci mnoha různých konferencí, byly zakládány regionální pobočky a sekce zaměřené na určité skupiny hmyzu (mnohé z nich jsou dosud činné). Od r. 1960 pořádala ČSE také terénní výjezdy pod názvem Entomologické dny a pokračovaly i tradiční výměnné dny (entomologické burzy). Knihovna rozšiřovala svůj fond. V období mezinárodní izolace a omezeného cestování byla ČSE i prostředníkem při zařizování zahraničních výpůjček hmyzu pro studijní účely. V 80. letech sdružovala největší počet zájemců o hmyz v historii, rekordem je 1 365 členů v r. 1986.

Časopis ČSE a jeho redakce v tomto období prošly řadou změn vedoucích ke zvýšení kvality obsahu. V letech 1953–56 bylo sice možné vydat pouze „ročenky“, avšak již v Nakladatelství ČSAV. V r. 1957 byl obnoven název Časopis Československé společnosti entomologické (pod tímto jménem vychází do r. 1964). Redakce se rozšířila, články začaly být recenzovány a zvýšil se podíl cizojazyčných příspěvků. V r. 1965 se časopis dále transformoval pod novým názvem *Acta Entomologica Bohemoslovaca* (obr. 4) a byl vydáván plně pod taktovkou Entomologického ústavu ČSAV sídlícího nejprve v Praze a od r. 1985 v Českých Budějovicích. Vycházel 6 čísel ročně, většina článků byla psána cizojazyčně a časopis postupně získal mezinárodní renomé. Pro zajištění komunikace se členy proto ČSE od r. 1965 začala vydávat druhý, skromnější a česky psaný časopis, *Zprávy ČSE* (obr. 4), ve kterém byly publikovány informace o činnosti Společnosti a faunistické a bionomické příspěvky.

Po sametové revoluci a rozdělení Československa přišlo opětovné osamostatnění, Společnost se již potřetí v historii vrátila k názvu Česká společnost entomologická. Získala status neziskové společnosti, později zapsaného spolku, a s Akademií věd ČR má již pouze volnou vazbu prostřednictvím Rady vědeckých společností, byť významnou díky poskytovaným dotacím na publikaci časopisu *Klapalekiana* a chod odborné knihovny. *Acta Entomologica Bohemoslovaca* se definitivně změnila na mezinárodní časopis *European Journal of Entomology* (obr. 4), vydávaný nadále Entomologickým ústavem AV ČR a pouze s nominální účastí ČSE. Faktická ztráta časopisu zanechala tehdy v řadě členů ČSE silnou hořkost. *Zprávy ČSE* se v r. 1993 změnily na plnohodnotný časopis *Klapalekiana*, vycházející dodnes (obr. 4).

Porevoluční doba nabídla lidem možnosti, jež u některých zastínily entomologii jako obor profese či zájmu. Avšak těm českým entomologům, kteří mu zůstali věrní, 90. léta otevřela hranice a vydali se na často velmi dobrodružné expedice za hmyzem do všech koutů světa. Výsledkem je množství nově objevených druhů, které budou popisovány ještě po řadu následujících desetiletí. Pro ČSE ale nebylo toto období příliš šťastné. Společenské změny nesvědčily spolkové činnosti a ČSE se od 90. let potýkala s významným úbytkem členské základny. Oddělení od Akademie věd sice vrátilo ČSE plnou samostatnost, ale zároveň do značné míry přineslo mnoho nejistot, zejména finančních. ČSE postupně opouštěla akademickou sféru a aplikované obory a stávala se doménou především zájmových sběratelů hmyzu a amatérských entomologů. Rozvoj technologií a snadná elektronická komunikace zároveň vedly po r. 2000 k snížení významu knihovny ČSE, ať už jde o pokles počtu výpůjček (dnes skenovaných článků), či o pokles počtu výměnných partnerů (dnes jen zhruba 160).

V navazujícím druhém dílu se podíváme na období po r. 2000 a zejména na to, jak ČSE vypadá dnes.

Použitou literaturu a přehled článků v *Živě o aktivitách ČSE a udělovaných oceněních* uvádíme na webu *Živy*.